

HERMUS

HERITAGE & MUSEOGRAPHY

NÚMERO 24 · AÑO 2023 · EDICIONES TREA · ISSN 2462-6457

TREA



Patrimonio literario, educación y turismo

MONOGRAFÍAS

SARA COZZANI: Il Golfo dei Poeti: un patrimonio da valorizzare • **MOISÉS SELFA SASTRE:** La recuperación de la memoria histórica y del paisaje a partir del texto literario: el caso de pueblos anegados por embalses • **JOSÉ ANTONIO MÉRIDA DONOSO:** Literario neorrural y patrimonio: Espacio, memoria e identidad • **IRENE SÁNCHEZ IZQUIERDO | INÉS TORDERA ROLO:** La frontera hispano-portuguesa desde la literatura: aportes para la documentación y difusión de recursos patrimoniales • **JORDI ARCOS-PUMAROLA | NAYRA LLONCH-MOLINA | ESTELA MARINÉ-ROIG:** Analysing the literary tourist experience in urban literary neighbourhoods

ARTÍCULOS DE TEMÁTICA LIBRE

ESTEFANÍA MARTÍN GARCÍA: La experiencia de la restauración arquitectónica: Complejidad y contradicción en la conservación de edificios • **SÒNIA MAÑÉ OROZCO | ANTONI BARDAVIO NOVI | SERGI CHÀFER BUZZI:** «Malèit Merengue». Apropant un espai de memòria de la Guerra civil a persones de zones actualment en guerra • **MIQUEL ÀNGEL SALVÀ CANTARELLAS:** La construcció del passat: reflexions sobre la museïtzació de jaciments a la Mediterrània • **JOSÉ MANUEL GARCÍA MARTÍN:** Análisis de la legibilidad de la información escrita aportada por los museos etnográficos del Principado de Asturias

MISCELÁNEA



Universitat de Lleida
Departament de Ciències
de l'Educació

HER & MUS

HERITAGE & MUSEOGRAPHY

24



NÚMERO 24, AÑO 2023

Patrimonio literario, educación y turismo



Universitat de Lleida
Departament de Ciències
de l'Educació

■ TREA ■

HERMUS

HERITAGE & MUSEOGRAPHY

Dirección
Nayra Llonch Molina Universitat de Lleida

Secretaria científica
Clara López Basanta Universitat de Lleida

Coordinación del número
Jordi Arcos Pumarola CETT: Barcelona School of Tourism, Hospitality and Gastronomy
Enric Falguera Garcia Universitat de Lleida

Consejo de redacción
Beatrice Borghi Università di Bologna
Roser Calaf Masachs Universidad de Oviedo
Laia Coma Quintana Universitat de Barcelona
José María Cuenca López Universidad de Huelva
Antonio Espinosa Ruiz Vila Museu. Museo de La Vila Joyosa
Enric Falguera Garcia Universitat de Lleida
Olaia Fontal Merillas Universidad de Valladolid
Carolina Martín Piñol Universitat de Barcelona
Joaquim Prats Cuevas Universitat de Barcelona
Pilar Rivero García Universidad de Zaragoza
Gonzalo Ruiz Zapatero Universidad Complutense de Madrid
Moisés Selfa Sastre Universitat de Lleida

Consejo asesor
Leonor Adán Alfaro Dirección Museológica de la Universidad Austral (Chile)
Silvia Alderoqui Museo de las Escuelas de Buenos Aires (Argentina)
Konstantinos Arvanitis University of Manchester (Reino Unido)
Mikel Asensio Brouard Universidad Autónoma de Madrid
Darko Babic Universidad de Zagreb (Croacia)
José María Bello Diéguez Museo Arqueológico e Histórico da Coruña
John Carman Birmingham University (Reino Unido)
Glòria Jové Monclús Universitat de Lleida
Javier Martí Oltra Museo de Historia de Valencia
Clara Masriera Esquerra Universitat Autònoma de Barcelona
Ivo Mattozzi Libera Università di Bolzano (Italia)
Maria Glòria Parra Santos Solé Universidade do Minho (Portugal)
Rene Sivan The Tower of David Museum of the History of Jerusalem (Israel)
Pepe Serra Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC)
Jorge A. Soler Díaz Marq-Museo Arqueológico de Alicante
Sebastián Molina Puche Universidad de Murcia

Envío de originales <http://raco.cat/index.php/Hermus/index>

Dirección editorial Álvaro Díaz Huici
Compaginación Alberto Gombáu [Proyecto Gráfico]

Imagen de cubierta
Bloomsday Here in Dublin [2015]
de William Murphy

PRESENTACIÓN

- 4-6 Patrimonio literario, educación y turismo
JORDI ARCOS-PUMAROLA
ENRIC FALGUERA-GARCIA

MONOGRÁFICO

- 8-22 Il Golfo dei Poeti: un patrimonio da valorizzare
SARA COZZANI
- 23-42 La recuperación de la memoria histórica y del paisaje a partir del texto literario: el caso de pueblos anegados por embalses
MOISÉS SELFA SASTRE
- 43-58 Literario neorrural y patrimonio: Espacio, memoria e identidad
JOSÉ ANTONIO MÉRIDA DONOSO
- 59-79 La frontera hispano-portuguesa desde la literatura: aportes para la documentación y difusión de recursos patrimoniales
IRENE SÁNCHEZ IZQUIERDO
INÉS TORDERA ROLO
- 80-94 Analysing the literary tourist experience in urban literary neighbourhoods
JORDI ARCOS-PUMAROLA
NAYRA LLONCH-MOLINA
ESTELA MARINÉ-ROIG

TEMÁTICA LIBRE

- 96-122 La experiencia de la restauración arquitectónica: Complejidad y contradicción en la conservación de edificios
ESTEFANÍA MARTÍN GARCÍA
- 123-141 «Maleït Merengue». Apropant un espai de memòria de la Guerra civil a persones de zones actualment en guerra
SÒNIA MAÑÉ OROZCO
ANTONI BARDAVIO NOVI
SERGI CHÀFER BUZZI
- 142-155 La construcció del passat: reflexions sobre la museïtzació de jaciments a la Mediterrània
MIQUEL ÀNGEL SALVÀ CANTARELLAS
- 156-177 Análisis de la legibilidad de la información escrita aportada por los museos etnográficos del Principado de Asturias
JOSÉ MANUEL GARCÍA MARTÍN

MISCELÁNEA

- 179-182 Capecchi, G., e Mosena, R. (2023). «*Presenze poetiche e promozioni territoriali*»: Turismo letterario. *Casi studio ed esperienze a confronto*. Perugia Stranieri University press.
FABIO PIERANGELI
- 183-189 Baleiro, R., & Pereira, R. (Eds.) (2022). Global Perspectives on Literary Tourism and Film Induced Tourism. IGI Global. <http://doi.org/10.4018/978-1-7998-8262-6>
GRAHAM BUSBY
- 190-194 Gouchan, Y., Bongiorno, A., et Mura, M.L. (Eds.) (2023). Création d'espaces et espaces de la création. Les formes de mémoire des lieux littéraires et artistiques (Italie, Espagne, Provence). *Cahiers d'études romanes*, 46. [<https://journals.openedition.org/etudesromanes/>]
HÉLOÏSE MOSCHETTO
- 195-197 Sabaté-Navarro, M. (2023). El Museo de Lleida como espacio de dinamización educativa de la comunidad y el territorio. Análisis de los procesos sociales colaborativos (1997-2017). [Tesis doctoral, Universitat de Lleida]
CLARA LÓPEZ-BASANTA
- 198-207 López-Basanta, C. (2023). *El automóvil como objeto expositivo y su potencial didáctico: análisis en el contexto europeo* [Tesis doctoral, Universitat de Lleida]
MIQUEL SABATÉ NAVARRO

ARTÍCULOS DE TEMÁTICA LIBRE

«Maleït Merengue». Apropant un espai de memòria de la Guerra civil a persones de zones actualment en guerra

«Damn Merengue». Bringing a space of memory of the Civil War closer to people in areas currently at war

SÒNIA MAÑÉ OROZCO | ANTONI BARDAVIO NOVI | SERGI CHÀFER BUZZI

Sònia Mañé Orozco

CdA Noguera. Departament d'Educació. smane@xtec.cat

Antoni Bardavio Novi

CdA Noguera. Departament d'Educació. abardavi@xtec.cat

Sergi Chàfer Buzzi

CdA Noguera. Departament d'Educació. schafer@xtec.cat

Recepció de l'article: 23-10-2023. Acceptació de la seva publicació: 02-12-2023

RESUM

El Camp d'Aprenentatge de la Noguera és un servei del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya que realitza, entre d'altres, activitats didàctiques amb alumnat d'escoles i instituts en espais de memòria de la Guerra civil. Aquestes en concret es desenvolupen especialment amb alumnat d'educació secundària obligatòria i batxillerat.

El curs 2022/2023 vam ser convidats pel Centre Universitari de Turisme, Hoteleria i Gastronomia adscrit a la Universitat de Barcelona (CETT-UB) a participar en el projecte *Representacions i experiències de les comunitats implicades en conflictes bèl·lics en els espais patrimonials de memòria*, finançat per l'Institut Català Internacional de la Pau (ICIP). El repte que se'ns plantejava era doble; per un costat guiar l'activitat pel Merengue i les Trinxeres i búnquers de Palous (espais de la Batalla del Segre) dirigint-la a adults i no pas a adolescents, com ens és habitual. L'altre, dirigir-nos a un públic emotivament molt marcat per la vivència de la guerra, com són ciutadanes i ciutadans ucraïnesos i russos.

El resultat de l'experiència va ser enormement enriquidor i va suposar que afloessin molts dubtes, certeses i incerteses que ens permeten reorientar la nostra tasca habitual en aquest espai, que per les seves característiques ens permet desenvolupar activitats orientades als principis de la memòria democràtica; veritat, justícia i reparació.

PARAULES CLAU

patrimoni cultural, educació, pau, Guerra Civil espanyola, memòria democràtica, empatia històrica

ABSTRACT

The Noguera Learning Field is a service of the Department of Education of the Generalitat de Catalunya that carries out, among others, didactic activities with students from schools and institutes in spaces of memory of the Civil War. These in particular are developed especially with compulsory secondary and high school students.

In the 2022/2023 academic year, we were invited by the University Center for Tourism, Hospitality and Gastronomy attached to the University of Barcelona (CETT-UB) to participate in the project *Representations and experiences of communities involved in war conflicts in the heritage spaces of memory*, financed by the Catalan International Peace Institute (ICIP). The challenge before us was twofold; on the one hand to guide the activity through the Merengue and the Trenches and bunkers of Palous (areas of the Battle of the Segre) directing it to adults and not to teenagers, as is usual for us. The other is to address an audience emotionally marked by the experience of war, such as Ukrainian and Russian citizens.

The result of the experience was enormously enriching and meant that many doubts, certainties and uncertainties surfaced that allow us to reorient our usual work in this space, which due to its characteristics allows us to develop activities oriented to the principles of democratic memory; truth, justice and reparation.

KEYWORDS

cultural heritage, education, peace, Spanish Civil War, democratic memory, historical empathy

QUI SOM?

El Camp d'Aprenentatge de la Noguera forma part d'una xarxa de Camps i Entorns d'Aprenentatge (CdA i EdA). Aquests són serveis educatius de suport curricular i de caràcter interterritorial del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, que treballen conjuntament amb els centres educatius d'educació primària i secundària, oferint la possibilitat de participar a alumnat de les diferents etapes educatives en activitats didàctiques innovadores relacionades amb el patrimoni natural i/o històric.

És per això que aquests Camps i Entorns d'Aprenentatge s'ubiquen en entorns rellevants pel seu interès patrimonial. Aquestes activitats es dissenyen com a situacions d'aprenentatge inserides en el projecte curricular del centre educatiu que visita el Camp.

El valor afegit d'aquests serveis educatius és promoure l'aprenentatge competencial de l'alumnat a partir d'activitats didàctiques en entorns naturals, socials i culturals singulars de Catalunya, tant en el referent a les competències específiques vinculades al descobriment i anàlisi d'elements i dinàmiques que configuren els paisatges i entorns naturals, com a la interpretació de canvis i continuïtats dels processos històrics que permetin interpretar els problemes del món actual i fer propostes a favor de la pau, el benestar i el desenvolupament sostenible.

A més, degut a la seva situació estratègica de proximitat als centres, esdevenen agents per donar suport i acompanyar els centres educatius cap a la transformació educativa, des de la mirada de la disciplinarietat, especialitat i expertesa temàtica de cada CdA/EdA.

És especialment rellevant el grup creat dins la xarxa de camps i entorns d'aprenentatge, amb el nom de *Grup Guerra Civil i Exili de Camps i Entorns d'Aprenentatge*, compostat pels següents camps i entorns: CdA de Barcelona, EdA del Canigó, CdA de Flix, CdA dels Monestirs del Cister, CdA de la Noguera, CdA de Pujalt i CdA del Ripollès (Generalitat de Catalunya – Departament d'Educació, 2023). Aquest grup té com a objectiu principal tenir en compte, recordar i ensenyar a l'alumnat les lluites que han existit al nostre país per aconseguir una societat més justa i democràtica i per recordar i dignificar les persones que han patit o han mort per haver lluitat en aquest sentit, tot centrant-se en els valors derivats dels principis de la memòria democràtica.

El Camp d'Aprenentatge de la Noguera, en concret, desenvolupa les activitats a la localitat de Sant Llorenç de Montgai (Prepirineu de Lleida), en un entorn caracteritzat per l'existència de múltiples evidències històriques. Algunes d'elles estan en relació amb la Guerra Civil espanyola, al trobar-se aquest municipi en els es-

país on va desenvolupar-se la Batalla del Segre l'any 1938. És per això que l'apropament als fets de la Guerra Civil, i les seves conseqüències, forneixen una part important de les seves propostes didàctiques.

LA BATALLA DEL MERENGUE DINS DE LA BATALLA DEL SEGRE, AL CAP DE PONT DE BALAGUER

El Merengue, és el nom popular que va rebre el puig del Tossal de Déu, al nord de Balaguer, una posició clau que permetia el control des de la Vall de Camarasa fins al Segre. L'abril de 1938 els franquistes havien instal·lat un cap de pont (posició avançada sobre la línia de front) als voltants de Balaguer, que resultava especialment amenaçant de cara a una probable ocupació de Catalunya per part de l'exèrcit feixista. La 54a divisió de l'exèrcit franquista va resistir aferrissadament els diversos intents de reconquesta que van portar a terme, sense èxit, entre el 22 i el 28 de maig les tropes de la 27a divisió del XVIII Cos d'Exèrcit de la República (Bardavio et al., 2011).

Molts dels morts en aquests combats pertanyien a la Lleva del Biberó, els més joves a ser cridats a files pel Govern de la República.

La Lleva del Biberó fou el nom que van rebre les lleves republicanes del 1938 i 1939. Va ser mobilitzada per ordre del president de la Segona República, Manuel Azaña, a finals d'abril del 1938. En aquell moment havia començat l'ocupació franquista de Catalunya i l'exèrcit revoltat havia atacat Lleida, Gandesa, Balaguer, Tremp i Camarasa, fets que van suposar l'inici de l'abolició de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.

En total van ser cridats a files uns 30.000 nois nascuts el 1920. Si bé només havien de cobrir tasques auxiliars, el maig de 1938 ja participaven en l'ofensiva republicana a la batalla del Merengue, quan la majoria d'ells tenien divuit anys, forces disset i, fins i tot, alguns setze.

Van rebre aquest nom quan Frederica Montseny, ministra de sanitat de la República, va referir-se a tots ells d'aquesta manera: *Disset anys? Però si no fa gaire encara deurien prendre el biberó!*

Els forts combats que va haver-hi en aquesta posició van deixar un important patrimoni memorial que, amb un monòlit commemoratiu col·locat pels supervivents de la Lleva del Biberó als anys 80 i senyalitzat l'any 2007 pel Memorial Democràtic, va esdevenir el primer espai de la Xarxa d'Espais de Memòria de Catalunya.



Figura 1. Alumnes d'educació secundària ascendint al cim de la cota del Merengue.

LA GUERRA CIVIL AL CDA DE LA NOGUERA

Les activitats que es desenvolupen sobre la Guerra Civil, s'agrupen en l'àmbit «Arqueologia de la Guerra Civil», i en contempla dues: *el Merengue i els búnquers i trinxeres de Palous* i *Per no morir en l'oblit, recuperem la memòria democràtica*.

EL MERENGUE I ELS BÚNQUERS I TRINXERES DE PALOUS

Aquesta visita a l'espai de memòria del Merengue (veure Figura 1) està pensada per a l'alumnat de segon cicle d'ESO i batxillerat.

El Camp d'Aprenentatge de la Noguera ha elaborat un seguit d'activitats didàctiques en relació a la divulgació escolar dels Es-

país de la Batalla del Segre, en concret en l'espai on es va formar el Cap de Pont de Balaguer, a la Noguera (Bardavio et al., 2012).

En els darrers anys, i impulsat des del govern de Catalunya, s'han fet passos per afavorir la memòria i la dignificació de totes aquelles persones que van patir la repressió, el dolor i la mort en la defensa dels seus ideals democràtics (un exemple n'és la publicació de la Llei del Memorial Democràtic (LLEI 13/2007, 12 de novembre de 2007). En aquests moments, alguns dels espais històrics de la Guerra Civil es troben ja en situació de ser visitables. Això pot comprovar-se a l'Ordre per la qual es crea la Xarxa d'Espais de Memòria Democràtica de Catalunya (ORDRE IRP/91/2010, 26 de febrer de 2010). Alguns d'aquests són, per exemple, a la Noguera, el Merengue i els búnquers i trinxeres de Palous (Camarasa), però manquen eines d'apropament didàctic que afavoreixin la seva comprensió i que, per tant, facilitin el reconeixement i divulgació de la memòria i el patrimoni de la Guerra Civil.

En aquesta direcció, els objectius prioritaris plantejats des del CdA de la Noguera són:

- Utilitzar els espais de la memòria històrica com a font de coneixement del passat, partint de la premissa que l'experiència d'enfrontar-se al passat des dels llocs on perviu la memòria d'aquest, afavoreix l'aproximació als fets històrics.
- Potenciar processos d'empatia històrica tant des de la perspectiva d'esforç cognitiu com afectiu i emocional, proposant un apropament a la memòria de la Batalla del Segre des dels mateixos espais històrics on es va desenvolupar, adreçant-los fonamentalment a l'alumnat de 4rt. d'ESO i de batxillerat, que tenen edats similars als actors històrics dels fets que es produïren en aquest indret. Les primeres actuacions en aquest front de guerra van ser protagonitzades per l'anomenada lleva del biberó (nois entre 16 i 18 anys), fet que augmenta la promoció de l'empatia. En aquest sentit educatiu, l'empatia es converteix en element clau en l'adquisició del pensament històric (Molina i Salmerón, 2020).
- Veure la història local com a eina d'apropament a la història més general. Aquest objectiu es desenvolupa a partir de propostes didàctiques que permeten un *feedback* entre el marc més general (la Guerra Civil) i el local (la Batalla del Segre en el Cap de Pont de Balaguer).



- Entendre un conflicte bèl·lic més enllà dels seus aspectes militars, aprofundint en les vivències, els sentiments d'aquelles persones que van combatre i dels seus éssers estimats a la rereguarda.
- Apropar l'alumnat als fets històrics no només des de les estructures arqueològiques, sinó també amb la utilització d'objectes i documents originals, com a fonts primàries que l'afavoreix, en la línia de la idea de «tocar la Història». Els beneficis educatius de l'ús d'objectes autèntics, fonts materials de naturalesa primària, han estat valorats per diversos investigadors (Bardavio, 2003; Casas et al., 2022).
- Recrear la Història, vestint-nos amb uniformes militars d'època i dramatitzant situacions com a estratègia didàctica d'apropament empàtic al passat (veure Figura 2).
- Promoure la protecció del patrimoni desenvolupant projectes compartits amb centres educatius. Un bon exemple és el projecte *Adoptem el nostre patrimoni*. En el cas del Merengue, l'adopció l'ha fet l'alumnat de l'Institut Ciutat de Balaguer.

Figura 2. Equip docent del CdA de la Noguera vestits amb els uniformes de militars i sanitaris de la Guerra Civil.

Nom de l'activitat	Pregunta clau	Nivell	Temporització
La Guerra Civil al Cap de Pont de Balaguer.	La Batalla del Merengue, una lluita desigual?	4 ESO Btx.	3 hores
DESCRIPCIÓ DE L'ACTIVITAT			
<p>Aquesta visita a l'espai de memòria del Merengue està pensada per a l'alumnat de segon cycle d'ESO i batxillerat.</p> <p>A partir d'un diàleg permanent amb l'alumnat es construeix una idea sobre com va ser la Guerra Civil a la comarca, en aquest indret on van entrar per primer cop en combat l'anomenada lleva del biberó. La coincidència d'edat entre aquells combatents i els nois i noies que el visiten, fa augmentar l'empatia i, per tant, la comprensió d'aquell tràgic moment de la nostra història.</p> <p>Augmenta l'apropament als fets històrics els materials que acompanyen els dos indrets que es visiten: la cota franquista del Merengue i la posició republicana de les trinxeres de Palous. Al primer lloc s'aprofundeix sobre els fets militars, i en el segon la perspectiva més personal de la vivència tant dels soldats al front, com de les persones estimades que van deixar a la rereguarda.</p>			
COMPETÈNCIES			
<p>Competència en el coneixement i interacció amb el món. Aquesta competència mobilitza diferents sabers referits a la societat i als valors de la ciutadania, que tenen per objecte la comprensió i interacció amb la societat i el món on es viu i es creix, per tal de dirigir reflexivament les accions cap a la seva millora. Ha de permetre que l'alumnat compregui críticament la realitat social que l'envolta, analitzi els problemes socials des d'un punt de vista local i alhora global, tot contemplant la multiplicitat de factors explicatius.</p>			
SABERS			
<p>Poder i conflicte al primer terç del segle XX: la Segona República i la Guerra Civil. Identificació de les causes de la revolta militar de 1936 i de les fases principals de la Guerra Civil. Descripció i anàlisi de l'evolució política i de la repressió social i ideològica a les rereguardes dels dos bàndols. Establiment de relacions amb la situació internacional.</p>			
OBJECTIUS D'APRENTATGE			
<p>Contextualitzar la Batalla del Merengue dins dels fets de la Guerra Civil. Interpretar el paisatge bèl·lic, tot comparant el potencial del bàndol franquista, amb el del bàndol republicà. Apropar-se a la vivència d'un soldat al front i de les persones estimades a la rereguarda.</p>			

Figura 3. Taula amb el desplegament curricular de la proposta *El Merengue*. Font: els autors.

De fet, tant trepitjar l'espai de batalla, com manipular tot analitzant objectes, com recrear de manera dramatitzada els fets succeïts, formen part del que s'anomena en l'àmbit educatiu anglosaxó *living history*, és a dir, transmetre un sentit de la vida quotidiana d'un determinat moment de la història incorporant eines, activitats, vestits històrics en una presentació interactiva que pretén donar als observadors i participants la sensació de retrocedir en el temps. Una interessant aproximació a aquest concepte el trobem a Santacana i Serrat (2002).



Figura 4. Simulació d'una excavació de les restes d'un soldat republicà mort a la trinxera amb estudiants de batxillerat.



Figura 5. Treball amb fonts primàries, en aquest cas cartogràfiques, amb alumnat de batxillerat.

PER NO MORIR EN L'OBLIT, RECUPEREM LA MEMÒRIA DEMOCRÀTICA

Aquesta activitat forma part d'un projecte compartit amb centres educatius que s'anomena «La Guerra Civil als centres». L'objectiu de la proposta és la d'apropar la Guerra Civil a l'alumnat entre 15 i els 17 anys en el propi institut, amb una metodologia basada en el descobriment guiat i l'ús de fonts primàries (especialment fonts materials).

La proposta es posa en marxa per la necessitat de vivenciar, apropar i fer tocar la Història a l'etapa de batxillerat, com a alternativa a un apropament tradicional transmissiu a aquesta. A més, habitualment, en aquesta etapa educativa, sol haver una manca de temps que dificulta les sortides a museus i espais patrimonials i didàctics, que alteren el ritme del centre degut a la pressió del calendari escolar molt determinat per les Proves d'Accés a la Universitat (PAU), que tindrà l'alumnat en acabar 2n de batxillerat. D'aquí la idea de portar la Guerra Civil al centre.

L'objectiu principal d'aquesta oferta educativa és la de la reconstrucció històrica, emprant una metodologia activa i vivencial d'aproparament a la Història (el que en el món anglosaxó hem ja vist

Nom de l'activitat	Pregunta clau	Nivell	Temporització
Per no morir en l'oblit. Recuperem la memòria democràtica.	Cal recuperar i dignificar les restes dels soldats del bàndol republicà morts en la Guerra Civil?	Btx.	3 hores
DESCRIPCIÓ DE L'ACTIVITAT			
<p>És una activitat que es porta a terme en els instituts. Cal, doncs, un espai de terra en el pati per poder desenvolupar-hi l'excavació arqueològica.</p> <p>Consta de tres laboratoris diferents per on passa tot l'alumnat en grups de 10, de manera rotatòria:</p> <p>Un és l'excavació de les restes d'un soldat republicà, trobades a una trinxera, on hi ha un esquelet amb una sèrie d'elements que portava el soldat que aporten informació tant de la vida al front (elements bèl·lics, sanitaris, alimentació,...), com de la seva vida personal (fotografies, cartes,...), en l'estat que es localitzen en una excavació. Val a dir que totes les fonts que s'utilitzen en les diferents taules són de veritat, no són reproduccions.</p> <p>Un altre on l'alumnat troba una motxilla i una llauna. En la motxilla, que se suposa que porta el soldat, hi ha objectes originals d'època per poder refer la vida del soldat al front. La llauna conté objectes que guarda la família del soldat a casa una vegada sap que és mort. En aquest es pot refer la seva vida anterior a la guerra, tot allò que va haver de deixar de manera traumàtica.</p> <p>Aquests dos laboratoris es basen en l'anàlisi de fonts materials.</p> <p>El tercer laboratori es basa en la classificació de diverses fonts segons la seva naturalesa. Són un conjunt de fotografies, notícies de premsa, fulletons de propaganda, mapes topogràfics, monedes, postals, etc., de la Guerra Civil. En aquesta activitat aprofitem per parlar sobre la importància de les fonts en el coneixement de la Història, simbologia i ideologia, diferents punts de vista sobre el mateix fet històric i el paper de les dones durant la Guerra Civil.</p>			
COMPETÈNCIES			
<p>Competència crítica de les fonts històriques. Competència social i cívica.</p>			
SABERS			
Desenvolupament i desenllaç de la Guerra. Conseqüències del conflicte.			
OBJECTIUS D'APRENTATGE			
<p>Verificar la veracitat dels discursos estructurats sobre la Guerra civil que s'ofereixen al seu coneixement, mitjançant l'anàlisi de diverses fonts.</p> <p>Introduir-se al mètode de l'historiador i l'arqueòleg, intentant establir fets i interpretacions del passat a partir del contrast i comparació de fonts.</p> <p>Formar una consciència històrica, sentint-se participants de la construcció de la realitat social mitjançant les diferents generacions, i de tenir interès a preservar les memòries plurals dels diferents protagonistes del passat.</p>			

Figura 6. Taula amb el desplegament curricular de la proposta *Per no morir en l'oblit*. Font: els autors.

que anomenen *living history*) basada en l'ús de fonts, combinada amb la pràctica d'una activitat d'investigació basada en una excavació arqueològica simulada. Per desenvolupar aquesta experiència d'aprenentatge, que no es pot realitzar a l'aula, es necessita espai del pati escolar i la col·laboració del CdA de la Noguera. Una experiència vivencial que compta amb un alumnat protagonista que s'apropa a la història d'aquest conflicte bèl·lic de manera empàtica i emotiva, en un ambient de treball i aprenentatge en què l'alumnat aprèn de forma cooperativa a partir d'un estudi de cas.

Consta de tres laboratoris diferents per on passa l'alumnat dividit en tres grups, de manera rotatòria. Com pot veure's a la figura 4, un d'ells és l'excavació d'una trinxera simulada de la Guerra Civil, per la qual cosa és necessari un espai de terra exterior per poder reproduir el jaciment (Bardavio et al., 2021).

L'activitat, que dura tot un matí, finalitza amb un debat obert amb l'alumnat (figura 5) en relació a tres aspectes; un vinculat a la manera alternativa a la classe magistral per aprendre Història, un altre vinculat a la perspectiva de gènere per tal de visualitzar el paper de les dones en els fets històrics i un darrer relacionat amb una discussió candent encara avui dia, 87 anys després, en relació a la memòria democràtica:

- Facilita l'ús de fonts un apropament comprensiu a la Història?
- Les dones van ser espectadores passives en el conflicte?
- Cal dignificar la memòria dels vençuts, o és millor tancar el tema per no obrir llagues?

LA GÈNESI DE LA PARTICIPACIÓ EN EL PROJECTE

La primavera de l'any 2022 rebíem la invitació per participar en un projecte que pretenia veure com percebien persones immerses en conflictes bèl·lics actuals, en concret persones d'origen rus i ucraïnès, la visita a espais patrimonials de memòria, en concret espais vinculats a la Guerra Civil espanyola. La proposta ens arribava de la mà d'una professora de didàctica de les ciències socials de la Universitat de Lleida, que també participava en el projecte que liderava la *Barcelona School of Tourism, Hospitality and Gastronomy* CETT-UB. La convocatòria de projectes la realitzà l'Institut Català Internacional de la Pau (ICIP).

Se'ns demanava el guiatge pels espais de la Batalla del Segre, en concret del Merengue i Palous, que nosaltres utilitzem com a espais d'aprenentatge en el Camp d'Aprenentatge de la Noguera.

En aquest cas, però, el segment de públic que tindriem no seria l'habitual adolescent, sinó adult. De fet, el CdA de la Noguera ja tenia també una certa experiència portant grups adults a aquest espai patrimonial ja fos en activitats de la Universitat d'Estiu de la Universitat de Lleida, com amb grups de formació inicial del professorat (estudiants del màster de formació del professorat en l'especialitat de ciències socials de la Universitat de Lleida) i de formació permanent del professorat del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya. Però mai amb persones estrangeres i menys de zones en guerra. Era tot un repte!

A inicis d'estiu del mateix any 2022, se'ns confirmava que s'havia publicat ja la resolució provisional de les subvencions per a treballs de recerca en l'àmbit de la pau (R-ICIP) d'aquell any, i que el projecte presentat amb el títol «representacions i experiències de les comunitats implicades en conflictes bèl·lics en els espais patrimonials de memòria» havia estat seleccionat. Cada vegada ens quedava més clar quin seria el nostre paper en el projecte.

Primer de tot l'equip de redacció de la proposta va venir a veure com portàvem a terme la visita, en concret amb un grup d'alumnes adults del màster de secundària. Una vegada realitzada la visita, i ja en plena tardor de 2022, se'ns van proposar les petites, però importants adaptacions que es van considerar adequades en la visita dels col·lectius russos i ucraïnesos. Aquestes eren:

1. Comprimir la visita en dues hores per no fer-la feixuga i donar temps per respondre els qüestionaris i les narratives, posteriorment a la visita.
2. Es va veure adequat no anar vestits de soldats, ja que es pensava que tindria un impacte massa gran per a aquests col·lectius. En canvi, sí que es considerava adequada la presentació dels objectes utilitzats habitualment en les visites escolars.
3. Se'ns va proposar no fer referència al conflicte d'Ucraïna, malgrat que si ells treien el tema, es podia comentar.
4. Es veia convenient fer una contextualització històrica dels fets de la Guerra Civil, una contextualització del territori explicant com vivia i viu la gent de la Noguera i, per suposat, una explicació del que va passar al Merengue tot utilitzant els testimonis orals i escrits amb què comptem.
5. La visita comptaria amb el suport de dos intèrprets, un traductor al rus per al col·lectiu rus i un d'ucraïnès per al grup d'ucraïnesos, que facilitarien la comprensió del relat desenvolupat durant la visita.

Els dies que es van determinar per fer la visita van ser el dissabte 14 de gener de 2023 pel col·lectiu rus, i el dissabte 4 de febrer de 2023 pel col·lectiu ucraïnès.

El mes de desembre anterior a les visites, se'ns va presentar la proposta d'instruments de recollida de dades; qüestionari pre-visita i post-visita, les narratives (integrades en forma de preguntes obertes al document del qüestionari) i el protocol d'observació per aplicar durant les visites. Se'ns va demanar la validació d'aquests instruments com a part d'experts sobre la temàtica. Així doncs, vam col·laborar revisant i validant ambdues eines.

Ja després de la visita se'ns va informar que estava acabant l'anàlisi de resultats dels qüestionaris realitzats pels col·lectius russos i ucraïnesos durant la visita al Merengue i que una vegada fet això, el projecte preveia la realització d'un focus grup per tal de poder discutir els resultats amb l'objectiu doble de, per una banda, explorar el rol que poden jugar els equipaments patrimonials en el foment de la convivència d'aquests col·lectius amb les comunitats d'acollida i, per altra banda, identificar propostes d'actuació concretes que podrien desplegar-se des dels equipaments patrimonials en qüestió.

Ja finalment, va portar-se a terme, el dia 14 de juliol de 2023, la jornada *Construint la pau des de la memòria: de la pràctica a la recerca*. A la jornada van compartir-se les diferents fases del projecte, així com els resultats finals. Així mateix, també va haver l'oportunitat d'escoltar diferents veus implicades en la construcció de la pau i la memòria històrica a través d'una taula rodona en la qual va participar el Camp d'Aprenentatge de la Noguera. L'acte va ser adreçat a professionals vinculats al patrimoni, l'educació, la memòria, el foment de la pau, entre d'altres.

DISSENY I DESENVOLUPAMENT DE L'EXPERIÈNCIA

Primer de tot, volem destacar dos aspectes que, com hem explicat, per indicació del CETT- UB se'ns va demanar que modifiquéssim respecte a les visites que realitzem habitualment a aquests espais patrimonials de la Guerra Civil -canvis que havien d'afavorir doncs la visita per a que els visitants es sentissin més còmodes i tranquils-. Dos eren especialment significatius per a nosaltres:

- En primer lloc, havíem de planificar la visita per separat i que, per tant, ucraïnesos i russos no coincidissin.
- En segon lloc, partint que en la nostra proposta d'apropament a la història de manera vivenciada (*li-*

ving history), els docents la realitzàvem utilitzant objectes i uniformats amb vestits originals de la Guerra Civil, se'ns va recomanar que, per no ferir possibles sensibilitats a les dues comunitats, realitzéssim la visita vestits de carrer.

Així doncs se'ns presentava un repte: com havíem de preparar la visita? Era convenient l'ús del objectes? Concretament alguns d'aquests eren materials bèl·lics i, per tant, no podia ser més dolorós veure aquests materials, que no pas anar vestits els guies com combatents de la Guerra Civil? O com a mínim, no seria de la mateixa categoria?

Respecte al primer punt, que d'entrada ens va generar incertesa, veient que el resultat final va ser però satisfactori en relació a això, no podem saber com s'hagués desenvolupat realitzant la visita amb ambdós grups junts.

Va ser en el segon aspecte on ens van sorgir de veritat dubtes, ja que des del CdA de la Noguera feia molt temps que pensàvem que la millor manera d'apropar-se al patrimoni amb públic escolar era vivenciant-lo de la manera més completa, en quant a diversificació de recursos, possible. Concretament en el cas de la Guerra Civil, conflicte que quedava ja molt lluny a l'imaginari del nostre alumnat, ho havíem solucionat creant tres personatges, emprant el recurs de la dramatització, la utilització de diferents tipus de fonts primàries (documentals, materials, cartogràfiques, epistolars, etc.) i el diàleg i la interpel·lació permanent amb l'alumnat.

Això, comportava que els docents es vestissin amb indumentària original de l'època: un capità de la República, una infermera de campanya, i un soldat de la Lleua del Biberó. L'impacte que es creava doncs, amb indumentària de l'època era indescriptible per a una absoluta immersió en el conflicte bèl·lic, emprant també la dramatització històrica en la què els tres personatges narraven les seves vivències, en el mateix espai que trepitjaven els nostres alumnes, realitzant la visita.

Què passaria doncs si eliminàvem aquest potencial en una visita amb adults d'indrets tan llunyans al nostre? Quin coneixement tenien sobre aquest conflicte passat? Com els hi faríem arribar tot el que els hi havíem de comunicar sense aquest recurs didàctic? Se'ls hi faria pesada la visita? La trobarien massa transmissora?

I per altra banda, com havia de ser la interacció amb l'interpret? El fet de traduir cada vegada faria perdre l'espontaneïtat? El següent va ser el resultat final.



Figura 7. El col·lectiu rus en un moment de la visita al Merengue.



Figura 8. Manipulant objectes originals de la Guerra Civil amb el col·lectiu rus.

DESENVOLUPAMENT DE L'EXPERIÈNCIA

VISITA AMB LA COMUNITAT RUSSA

Era un grup en el que hi havia gent que ja feia temps que vivien a Catalunya, però també d'altres que feia poc que hi vivien i que per tant, el seu nivell del català era força inicial. Malgrat aquesta mancança de comunicació, vam percebre en el diàleg espontani que molts d'ells no compartien algunes decisions que s'estaven prenent a nivell polític en el seu país d'origen. El fet d'explicar la nostra història, els fets de la Guerra Civil, feia que fos inevitable que ho relacionessin amb el seu present immediat. Malgrat tot, ens vam adonar que amagaven força els seus sentiments, el que els hi passava pel cap. Escoltaven amb molta atenció i s'interessaven per tot, però ens era complicat esbrinar què en pensaven (veure figures 7 i 8).

VISITA AMB LA COMUNITAT UCRAÏNESA

En aquest cas era un grup en el que hi havia un públic d'edats més diverses que en l'anterior (veure figures 9 i 10). Ràpidament van connectar d'una manera especial quan explicàvem els fets i casos particulars que hem recopilat a l'entorn de la batalla del Merengue a partir de la recerca oral. Participaven molt, ens interpel·laven permanentment, comentaven que es sentien identificats amb la nostra història, ens repetien que allò era el mateix que estaven



Figura 10. Davant el monòlit en homenatge als membres de la Lleua del Biberó que van morir a la Batalla del Merengue, amb el col·lectiu ucraïnès.



Figura 9. Al cim de la cota del Merengue durant la visita amb el col·lectiu ucraïnès.

passant ells amb les seves famílies. Es confirmava com afecta en l'àmbit familiar les guerres, com afecten a persones amb nom, cognoms i vida al seu voltant.

Un element comú a tots dos grups, fou que hi havia participants que estaven molt al dia del que havia passat al llarg de la Guerra Civil espanyola, el seu nivell de coneixement era molt alt.

Pel que fa a l'ús d'objectes, que no es va posar en dubte a l'hora de preparar les visites, la percepció d'aquest ús per part de tots dos grups va ser molt positiva. Es confirma la capacitat de les fonts primàries per afavorir l'apropament als fets del passat.

Un altre aspecte que se'ns confirmava és com el mètode dialògic, d'interpel·lació i diàleg permanent, permet construir imatges compartides i contrast constructiu d'opinions. Cal establir en la visita un espai de confiança que permeti la participació espontània.

I per últim, la importància del relat. L'ús del patrimoni necessita de relat, i aquest ha de ser sòlid i coherent, i que obri portes a la

reflexió, el diàleg i l'acostament de postures i idees. I sobretot, que permeti superar la neutralitat i una suposada objectivitat que impediria assolir els principis de la memòria democràtica de veritat, justícia i reparació.

REFLEXIONS FINALS

Per a nosaltres aquesta ha estat una experiència excepcional, podent comprovar com la visita a aquest espai de memòria històrica d'un fet bèl·lic, permetia reflectir-se en l'alteritat, aconseguint referents que poden ajudar a superar el fet traumàtic de la vivència de la guerra. El patrimoni del conflicte, en aquest cas, creiem que pot ser una eina que ajudi a la resiliència, al ser múltiples les similituds entre dues guerres separades per 87 anys.

Tant pel grup rus com pel grup ucraïnès, la visita pot permetre visualitzar com el patiment que produeix una guerra és compartit en bona part, és comú. Molts nois russos han hagut de fugir per evitar ser enviats al front de guerra. Es pot potenciar, malgrat les òbvies dificultats, la deconstrucció d'estereotips. Sobretot respecte a les principals víctimes, els ucraïnesos; no tots els russos són «dolents», de la mateixa manera, per exemple, que no tots els alemanys van ser-ho a la Segona Guerra Mundial, sent molts d'ells perseguits i eliminats pel règim nazi com a conseqüència de la seva ideologia oposada a aquest. Però més enllà de la relació entre russos i ucraïnesos, l'aportació d'aquestes persones desplaçades ens enriqueixen també a nosaltres, ja que permeten fomentar valors humans com la solidaritat universal. De la mateixa manera que ho feren els catalans i espanyols refugiats a l'exili en acabar la Guerra Civil.

Una idea que ens ha sorgit arran la realització de les visites, és la necessitat de tenir eines provinents tant des de la sociologia, com de la psicologia, en referència al tractament d'un fet traumàtic com la guerra. Això va fer-se evident amb la visita d'aquests dos grups d'adults, però es manifesta també necessari quan abordem la guerra i les seves conseqüències amb públic adolescent. La pregunta clau és; cal evitar sentiments de dolor i pèrdua, o cal saber canalitzar-los? És evident que fins que no s'expressen les emocions, és impossible superar-les. No és bo enrocar-se en el dolor, la ràbia, la tristesa, l'enuig,..., però si ho és que t'alleugera compartir-les i no és bo reprimir-les. Però, de quina manera? D'aquí la necessitat de comptar amb el punt de vista de la psicologia i la sociologia. La psicologia emocional pot explicar-nos com hem de tractar els conflictes sense crear angoixes. Cal explicar el que està passant, però potser sense imatges explícites especialment crues.

No s'ha d'amagar res, però cal tenir en compte l'edat de les persones a qui ens dirigim. Així doncs, als docents, educadors que guien les visites cal formar-los en educació emocional específica en relació a la visita a espais traumàtics, com són els escenaris de guerra.

Des d'un punt de vista educatiu (des d'una mirada àmplia dins i fora de l'educació formal), com a docents en l'àmbit de la didàctica de la Història, creiem que cal potenciar en l'aproximació a espais patrimonials de guerra, una mirada reflexiva i crítica des d'una perspectiva didàctica de metodologies diverses i recursos múltiples (en aquest sentit és interessant la proposta de Feliu i Hernández, 2013), defugint l'individualisme i obrint-la a una visió més social i col·lectiva, humana, en la seva globalitat. Això permet aplicar el criteri d'anàlisi concret dels fets desenvolupats en aquest espai, a qualsevol altre que es trobi o s'hagi trobat immers en un conflicte bèl·lic. Això ens apropa a obrir els nostres interessos pels altres més enllà de la nostra zona de confort.

Cal una aproximació, però, personalitzada. Quan a uns fets hi poses noms i cognoms, i cares, augmenta la seva capacitat d'emocionar. I no podem oblidar que, tant pel que fa al públic català en relació a la Guerra Civil, com al públic rus i ucraïnès, pel que fa a la Guerra d'Ucraïna, aquests noms, cognoms i cares els trobem dins de l'àmbit de les pròpies famílies. Pel que fa referència a alumnat rus o ucraïnès que visita aquests espais de memòria, creiem que pot ajudar-los a revisar la informació, possiblement distorsionada, que porten acumulada i que pot aprofundir en sentiments d'odi i rancúnia. Aquestes idees prèvies provenen, de ben segur, de l'àmbit familiar, però també dels mitjans de comunicació, entre d'altres i Internet, i possiblement no saben digerir-les visquent-les de manera visceral. Només aprenent a interpretar i analitzar la informació pot avançar-se cap al foment de la pau i la convivència.

En el cas de públic infantil i adolescent, és també necessari utilitzar un nivell de llenguatge adaptat a l'edat. Un bon exemple el trobem en el tractament que es va fer des de l'InfoK de TV3, en l'especial sobre la Guerra d'Ucraïna. Aquest donava resposta als dubtes i preguntes que es generaven en els infants sobre el conflicte. Cal tenir en compte que infants i adolescents també són víctimes d'aquest conflicte i de tots els conflictes armats, com per exemple també ho van ser en la Guerra Civil espanyola.

També, i no menys important, cal donar una mirada des de la perspectiva de gènere que incorpori el punt de vista de les dones. La visió i anàlisi d'aquestes pot aportar postures substancialment diferents a les masculines que permetin avançar cap a postures de concòrdia i pau.

Com a conclusió, volem referir-nos al paper essencial que considerem té el patrimoni en la construcció d'una ciutadania crítica. Seguint el model plantejat pel concepte de memòria democràtica, el patrimoni pot convertir-se en una eina per revertir el relat imposat durant molts anys, un relat neutre i oficial, revisionista i mancat de conseqüències sobre el present. Cal utilitzar el patrimoni per a construir un nou relat sota una mirada crítica, on hi ha responsables, víctimes i botxins. En aquest sentit el treball a desenvolupar en relació a la memòria, ha de ser de reparació per tal de tancar ferides i avançar cap a la pau i la concòrdia.

REFERÈNCIES

- Bardavio, A. (2003). *Objetos en el tiempo. Las fuentes materiales en la enseñanza de las ciencias sociales*. Hor-sori.
- Bardavio, A., Closas, G., De la Cuesta, M., Gatell, C., Pa-nadés, I., Sabaté, J., Solanes, E., Sancho, D., i Solsona, S. (2011). *Corba de foc. El cap de pont de Balaguer*. Col·lecció Eines de Memòria, 5. Memorial Democrà-tic.
- Bardavio, A., Gatell, C., Galitó, P., i Solsona, R. (2012). Arqueologia de la Guerra Civil: una aproximació des del seu ús didàctic. *Treballs d'Arqueologia*, 18. (pp 147-159). Bellaterra: UAB. <https://raco.cat/index.php/TreballsArqueologia/article/view/270289/357879>
- Bardavio, A., Mañé, S., i Tort, X. (2021). La Guerra Civil als centres educatius: entendre el conflicte tocant la història. *Ebre* 38, 11, 221-232. <https://doi.org/10.1344/ebre38.2021.11.36888>
- Casas, A., Santacana, J., i Llonch, N. (2022). *La Guerra Ciovil Española a través de los objetos*. Trea.
- Feliu, M., i Hernández, F.X. (2013). *Didàctica de la Gue-rra Civil Espanyola*. Graó.
- Generalitat de Catalunya – Departament d'Educació. (2023). *Guerra civil i exili. Memòria democràtica als CdA i EdA*. Serveis educatius camps i entorns d'aprenentatge. <https://projectes.xtec.cat/camps/categoria/grups-de-treball/guerra-civil-i-exili/>
- LLEI 13/2007, del 31 d'octubre, del Memorial Democrà-tic. *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 5006, de 12 de novembre de 2007. <https://tinyurl.com/bdehkksx>
- Molina, S., i Salmerón, A. (2020). La empatía como ele-mento para la adquisición del pensamiento histó-rico en alumnos de bachillerato. Un estudio centrado en la Guerra Civil española y el franquismo. *Panta Rei*, 14(1), 129-153. <https://doi.org/10.6018/panta-rei.444761>
- ORDRE IRP/91/2010, de 18 de febrer, per la qual es crea la Xarxa d'Espais de Memòria Democràtica de Cata-lunya. *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 5576, de 26 de febrer de 2010. <https://portaljuridic.gencat.cat/eli/es-ct/o/2010/02/18/irp91>
- Santacana, J., i Serrat N. (2002). L'ensenyament de la his-tòria i el living history. *Temps d'Educació*, 26, 53-65. <https://raco.cat/index.php/TempsEducacio/article/view/126335>

HER&MUS

HERITAGE & MUSEOGRAPHY

Her&Mus. Heritage and Museography es una revista de publicación anual que recoge artículos sobre patrimonio y museos, con una especial relevancia a sus aspectos didácticos, educativos y de transmisión del conocimiento. En la revista tienen cabida tanto trabajos del ámbito académico como experiencias y reflexiones del ámbito museístico y patrimonial y alcanza tanto el ámbito peninsular como el europeo y el latinoamericano. Por este motivo, se admiten artículos en diversas lenguas, como son el catalán, el español, el francés, el italiano y el inglés.

La revista nace en el año 2008 con el nombre de *Hermes*. Revista de museología (ISSN impreso 1889-5409; ISSN en línea 2462-6465) y su primer número sale a la luz en 2009. Desde el segundo número pasa a llamarse *Her&Mus. Heritage and Museography* (ISSN impreso 2171-3731; ISSN en línea 2462-6457). Inicialmente de carácter cuatrimestral, pasó en 2013 a tener una periodicidad semestral. A partir de 2015 la revista se publica anualmente. Desde sus orígenes ha sido editada por Ediciones Trea y académicamente vinculada a la Universitat de Barcelona. A partir de 2016 se edita exclusivamente en formato digital a través de RACO (<http://raco.cat/index.php/Hermus/index>) como revista científica de la Universitat de Lleida.

HER&MUS

HERITAGE & MUSEOGRAPHY

Her&Mus se encuentra en las siguientes bases de datos y repositorios:

Plataformas de evaluación de revistas:

MIAR (Matriu d'Informació per a l'Avaluació de Revistes).
Catálogo LATINDEX (Iberoamericana).
CIRC (Clasificación Integrada de Revistas Científicas): Valor superior a D.
CARHUS Plus+ 2018: Grupo D.
Journal Scholar Metrics Arts, Humanities, and Social Sciences.

Bases de Datos Nacionales:

DIALNET.
RESH (Revistas Españolas de Ciencias Sociales y Humanas).
DULCINEA.

Catálogos Nacionales:

ISOC (CSIC).

Bases de Datos Internacionales:

LATINDEX (Iberoamericana).
Ulrichs Web Global Series Directory.
European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences (ERIH PLUS).
DOAJ: Directory of Open Access Journals

HER&MUS

HERITAGE & MUSEOGRAPHY

Normas generales para la publicación de artículos en *Her&Mus*.
Heritage and Museography:

- Se pueden presentar manuscritos redactados en catalán, castellano, italiano, francés e inglés.
- En general, serán bienvenidos escritos sobre patrimonio y museos, con una especial relevancia a sus aspectos didácticos, educativos y de transmisión del conocimiento.
- Se admiten principalmente artículos de investigación, pero también se admiten reseñas, experiencias didácticas, descripción de proyectos y artículos de reflexión.
- Se considerará especialmente el rigor metodológico y el interés general del contenido, la perspectiva y el estudio realizado.
- Serán rechazados aquellos manuscritos que se encuentren en proceso de publicación o de revisión en otra revista. Todo manuscrito puede ser rechazado en cualquier momento del proceso editorial en caso de detectarse una mala práctica.
- Los autores deberán enviar sus manuscritos a través de la plataforma RACO.

Normas completas disponibles en:

<http://raco.cat/index.php/Hermus/about/submissions#author-Guidelines>

Proceso de revisión por pares:

Todos los manuscritos recibidos serán inicialmente revisados por la Secretaría Científica de la revista, que comprobará su adecuación a las normas de publicación y a la temática de la revista. Cuando el resultado de esta primera revisión sea favorable, los manuscritos serán evaluados siguiendo el sistema por pares ciegos. Cada manuscrito será evaluado por dos expertos externos al comité de redacción y a la entidad editora.

El plazo de revisión y evaluación de los manuscritos es de máximo tres meses desde su recepción. En el caso de los manuscritos recibidos con motivo de un *Call for papers*, el plazo de tres meses empezará a partir del día siguiente al cierre de la convocatoria.

En todos los casos, **el mes de agosto se considera inhábil** para el cómputo de los tres meses de plazo de revisión y evaluación.

Transcurrido dicho periodo, el autor/es será informado de la aceptación o rechazo del original. En los casos de manuscritos aceptados pero cuya publicación esté condicionada a la introducción de cambios y/o mejoras sugeridas por los revisores, sus autores deberán enviar la nueva versión del manuscrito en un plazo máximo de quince días.

Cuando no se derive unanimidad en la valoración del manuscrito, este será remitido a un tercer revisor y/o a un miembro del equipo editorial.

Asimismo, el equipo editorial y/o el profesional encargado de coordinar cada monográfico se reservan el derecho a rechazar un manuscrito en cualquier momento.

HER&MUS

HERITAGE & MUSEOGRAPHY

■ TREA ■



Universitat de Lleida
Departament de Ciències
de l'Educació

Her&Mus. Heritage and Museography

Universitat de Lleida

Departament de Ciències de l'Educació

Avda. de l'Estudi General, 4

25001 Lleida

Teléfono: +34 973706541

Fax: +34 973706502

Correo-e: revistahermus@gmail.com

Web: <http://raco.cat/index.php/Hermus/index>

